

историко-фонетических процессов (к ламбдаизму и ротацизму в иранских языках) / Д. И. Эдельман // Индоиранское языкознание и типология языковых ситуаций [Сборник статей к 75-летию проф. А. Л. Грюнберга]. – СПб.: Наука, 2006. – С. 65–73. **19.** Diebold A. R. Contributions to the Indo-European Salmon problem / A. Richard Diebold // Current progress in historical linguistics [Editor W. M. Christie]. – Amsterdam; New York: North-Holland, 1976. – P. 341–387. **20.** Kilian L. Zum Ursprung der Indogermanen. Forschungen aus Linguistik, Prähistorie und Anthropologie / L. Kilian. – Bonn: Habelt, 1983. – 248 s. **21.** Krause W. Zum Namen des Lachses / Wolfgang Krause // Nachrichten der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen. I. Philologisch-Historische Klasse. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1961. – № 4. – S. 83–98. **22.** Kretschmer P. Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache / Paul Kretschmer. – Göttingen, 1896. – 428 s. **23.** Krogman W. Das Lachsargument / Willy Krogman // Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebeite der Indogermanischen Sprachen. – 1960. – Bd. 76. – H. 3/4 – S. 161–178.

24. Lachsargument [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki/Lachsargument>. **25.** Mayrhofer M. Altindisch lakṣā / Manfred Mayrhofer // Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. – 1955. – Bd. 105. – S. 175–183. **26.** Meyer E. Die Indogermanenfrage / Ernst Meyer. – Marburg, 1948: Elwert-Grafe. – 98 s. **27.** Nehring A. Die problematik der Indogermanenforschung / Alfons Nehring // Würzburger Universitätsreden. – B. 17. – 1954. – S. 5–24. **28.** Penka K. Die Herkunft der Arier. Neue Beiträge zur historischen Anthropologie der europäischen Völker / Karl Penka. – Wien; Teschen: K. Prochaska, 1886. – 182 s. **29.** Rudnicki M. Wartość nazw drzewa bukowego, łososia i rdzenia *lend-dla* wyznaczenia prakolebki indoeuropejskiej i słowiańskiej / Mykolaj Rudnicki // Biuletyn polskiego towarzystwa językoznawczego. – Z. XV. – 1956. – S. 127–136. **30.** Thime P. Die Heimat der indogermanischen Gemeinsprache / Paul Thime // Abhandlung der Akademie der Wissenschaften und Literatur. – Mainz; Wiesbaden, 1953. – S. 539–613.

Віталій Кугай

Данило Скоропадський у таборі «Зомме-Казерне» в м. Аугсбург (Німеччина): епізод з життя української еміграції

Пропонована стаття є спробою відтворити на підставі архівних документів одну з сторінок біографії сина гетьмана України Павла Скоропадського – Данила Скоропадського, а саме його зустріч з українською еміграцією під час перебування у таборі для інтернованих українців «Зомме-Казерне» в м. Аугсбург (Німеччина).

The article is an attempt to reproduce on the basis of archival documents one page of biography of the Son of Hetman of Ukraine Pavlo Skoropadsky – Danylo Skoropadsky, namely his meeting with the representatives of Ukrainian emigrants during his stay in the camp for interned Ukrainians «Somme-Kaserne» in Augsburg (Germany).

В історії визвольних змагань українського народу є імена людей, які мало відомі широкому загалу. Одні з них несправедливо забуті, інші – замовчувались з причин ідеологічного характеру, треті – незаслужено обділені славою своїх знаменитих предків. Однією з таких постатей є Данило Павлович Скоропадський – син останнього гетьмана України Павла Скоропадського. Його життя є яскравим прикладом служіння інтересам України, боротьби за її волю, свободу, незалежність. З юності вихований батьком у душі служіння справі визволення України, він віддав їй всі сили, уміння, талант.

Постаті Павла Скоропадського останнім часом присвячено чимало досліджень сучасних українських науковців. Це, зокрема, такі праці, як «Павло Скоропадський. Останній Гетьман України» В. Савченка [6] «Гетьман України Павло Скоропадський (29 квітня 1918 – 14 грудня 1918 р.)» Л. Осауленко і В. Засєкіна, «Гетьман України Павло Скоропадський» [2; 3], «Архів Скоропадських» Г. Папакіна [5], праця «Український консерватизм і гетьманський рух» та ін. Стосовно ж особи його сина Данила, то вона, фактично, є недослідженою в українській історіографії і мало відомою широкому загалу.

Після смерті Павла Скоропадського у 1945 р. Данило продовжив його справу, очолив гетьманський рух* на чужині. У 1939 р. він переїхав з Німеччини до Англії, у Лондон, де мешкав до смерті у 1957 р. [4, с. 446–447]. Він користувався великим авторитетом не тільки серед прихильників ідеї гетьманського руху, але й серед переважної більшості української еміграції, людей різних політичних поглядів і течій.

У ЦДІАК України знаходяться документи з архівного фонду Скоропадських, які на даний момент перебувають на стадії науково-технічного опрацювання. Це матеріали, які нещодавно надійшли із Східноєвропейського науково-дослідного інституту ім. В. Липинського у м. Філадельфія

(США) за сприяння молодшої дочки Павла Скоропадського – Олени Отт-Скоропадської, що нині мешкає у Швейцарії. Серед них є спогади і свідчення різних людей, причетних до визвольної боротьби українського народу за незалежність, про героїчні й трагічні події минулого України. Це, зокрема, спогади полковника В. Євтимовича, професора В. Гришка, Р. Калюжного, особистого секретаря Д. Скоропадського та інших осіб про одну з сторінок із життя української еміграції у період після закінчення Другої світової війни [8].

Ці матеріали дають змогу відтворити один з яскравих епізодів біографії Данила Скоропадського – перебування у таборі для інтернованих українців «Зомме-Казерне» в м. Аугсбург (Німеччина), яке ілюструє, з одного боку, його ставлення до визвольної боротьби українського народу, а з іншого – взаємовідносини з тогочасним українським еміграційним оточенням.

1948 рік. Пovoєнна Німеччина, що знаходиться в руїні, розподілена на чотири зони окупації країн-переможниць у Другій світовій війні: американську, британську, французьку й радянську. На її території зосередилась велика кількість біженців з різних країн, понад мільйон з яких склали українці. Це колишні вояки, військовополонені, емігранти старої і нової хвилі [1]. Переважна більшість з них знаходяться у чисельних таборах для переміщених осіб, що розкидані на теренах усієї Німеччини. Знаходяться вони у неймовірно важких умовах: на межі голодування, без необхідної медичної допомоги, позбавлені Батьківщини й будь-яких сподівань на полегшення свого становища.

Слід відзначити, що табори для переміщених осіб були створені після закінчення Другої світової війни для тих людей, що були насильно вивезені, депортовані, полонені й опинились на території Німеччини, Австрії, Італії та інших країн Західної Європи. До 1947 р. вони знаходились під юрисдикцією UNRRA (міжнародної організації, створеної державами альянсу у Вашингтоні для допомоги потерпілим у війні країнам, що діяла з 1943 р. до 1947 р.). З 1947 р.

* СГД (Гетьманський рух) – союз гетьманців-державників, заснований у 1937 р. у Німеччині Павлом Скоропадським як організація консервативно-монархічного напрямку, що ставила за мету побудову незалежної української держави у формі гетьманату.

до 1952 р. переміщені особи (DP (displaced persons – англ.) переселялись до країн, які дали згоду прийняти репатріантів, головним чином до США, Канади, Великої Британії. Більша частина переміщених осіб з числа українців, що перебували на теренах Німеччини, повернулася до Радянського Союзу. Приблизно 250 тисяч українців відмовились повертатись до СРСР. Близько 110 тисяч виїхали пізніше до США. Значна кількість виїхала також до інших країн, майже 25 тисяч залишились у Західній Німеччині.

Серед українських емігрантів було чимало послідовників гетьманського руху і гетьманської ідеї. Саме вони, дізнавшись, що в американській окупаційній зоні Німеччини перебуває у справах син Павла Скоропадського Данило, запросили його відвідати табір «Зомме-Казерне» в м. Аугсбург (Німеччина), що знаходиться у Баварії.

6 серпня 1948 року. Післяобідня пора... Таборове подвір'я Зомме-Казерне приймає все нові й нові групи гостей, що приїхали на зустріч з гетьманським сином. Це представники таборів з міст Ашаффенбурга, Нового Ульма, Діллінгена, Регензбурга, Мюнхена та інших. Люди з нетерпінням чекають нащадка останнього гетьмана України. Нарешті о 16 годині під'їжджає авто і з нього виходить Данило Скоропадський у супроводі полковника О. Сливинського, колишнього начальника генштабу за часів Гетьманату в Українській Державі 1918 р. Високого гостя зустрічає лідер табору професор Лисинецький і вітає його від імені всіх таборян. Представниця від молоді Карташевська підносить букет живих квітів. Головний розпорядник цієї зустрічі полковник М. Янів* запрошує Гетьманіча до православної та греко-католицької церков, де мають відбутися урочисті богослужіння на його честь. Разом з величезним потоком людей Д. Скоропадський заходить до Свято-Покровської православної церкви. Церква вщерть заповнена людьми. Коли запанувала тиша, владика Кир-Ігор, архієпископ Полтавський і Кременчуцький починає молебень: «за многостраждальну Матір нашу Україну, воїнство її, за рабів божих Олександрю [дружину гетьмана Павла Скоропадського]** і Даниїла...». Люди, не зводячи очей з Гетьманіча, який заглибився у молитву, щирим подихом зітхання підтримують висловлені побажання. Ця святкова аура трохи порушується фотографами, які переходять з місця на місце, намагаючись зафіксувати цю подію для історії. Натхненно співає церковний хор, молебень наближається до кінця, люди стають навколішки, у багатьох на очах бринять сльози...

Після служби Гетьманіч Данило у супроводі священників і народу йде до греко-католицької церкви***, що знаходиться навпроти православної. Тут для нього приготовлене місце: стіл і стілець, покриті червоним оксамитом. Настоятель церкви декан В. Пилипець відслужує молебень. Хор майстерно відспівує молитву з опери «Запорожець за Дунаєм»: «Владико неба і землі».

Після греко-католицької церкви Гетьманіч заходить до таборової ради, де приймає численні делегації від таборового населення, а після цього прямує з почетом до театру, де його чекає декілька тисяч людей. Присутні встають,

* Янов Микола – полковник, один з провідних діячів гетьманського руху, спочатку в Німеччині, потім у США.

** Скоропадська (Дурново) Олександра Петрівна (1878–1951) – дружина гетьмана України Павла Скоропадського, мати Данила Скоропадського. З 1945 р. після смерті П. Скоропадського до 1948 р. була регентом Вищого Проводу гетьманського руху. У 1948 р. всі повноваження керманіча гетьманського руху передала Д. П. Скоропадському.

*** УГКЦ – Українська греко-католицька церква. У 1945 р. була заборонена в СРСР, діяла в еміграції.

зустрічаючи Гетьманіча оплесками і кількаразовим кличем «Слава». Голова громадського комітету доктор К. Кришевський вітає його хлібом-сіллю. Данило цілує хліб, передає його одному з членів почту і під невгасаючі оплески займає місце за столом на підвищенні, що декороване чудовими гуцульськими килимами. До нього підходять представники різних делегацій: від «Пласту», студентської молоді, безпартійного громадянства тощо. Особливе пожвавлення викликає делегація від селян-хліборобів, що прибула з м. Новий Ульм у кількості 40 осіб. Від табору м. Діллінген професор А. Москаленко підносить скриньку гуцульської роботи, а в ній гарну козацьку люльку й вишивану хустку.

Як зазначав у своїх спогадах про цю подію ветеран визвольних змагань українських вояків і один з очільників гетьманського руху полковник В. П. Євтимович****, народ, що заповнив приміщення театру, був сповнений емоцій. Він із захопленням описує ці моменти: «... немов якась хвиля по тій групі пробігає – люди розступились і дали дорогу двом молодим людям у військових одностроях, але без рангових відзнак. Молоді люди вояцьким кроком “в ногу” підходять, немов на команду зупиняються і коротко складають привіт: “В імені Української Повстанчої Армії***** вітаємо Вашу Світлість, Ясновельможний Гетьманічу й засвідчуємо нашу відданість та чекаємо наказів і допомоги воюючій Україні!” – коротка пауза – Гетьманіч пильно дивиться представникам воюючої України в очі і відповідає одним тільки словом: “дякую”, вклавши в це слово всю силу почуття. Далі – короткий стиск руки, у молодих вояків спалахують в очах вогники вдоволення – зрозуміли, що означала подяка! – військовий пів-поклін, зворот “кругом”, два – три кроки в напрямку до групи делегатів і в ній зникають... А театр спалахує таким вогнем ентузіазму, такими оплесками й окликами: “Слава! Хай живе Гетьманіч”, “Хай живе УПА!”, що здавалося, ця буря оплесків та окликів зірве в театрі стелю!» [8].

І далі він продовжує: «... Гетьманіч без слів, одним поглядом, яким він обвів зал, дає знак, що хоче говорити, і зал жадібно ловить і всією істотою сприймає кожне його слово. Коли пригадати знаменитий афоризм Бюффона, що “стиль – це людина”, то стиль Гетьманіча в його слові має в собі: знання предмету, про який він говорить, віру в розум і честь українських людей, любов до них, як до частини великої цілості, а звідси – віра Гетьманіча в українську справу та віра в остаточну перемогу української правди. Кожна думка, яку він висловлює, – ясна, прозора, зрозуміла, не затемнена словесними прикрасами, а тому його слова щирі й переконливі – доходять до розуму й до серця, одночасно хвилюють і заспокоюють... До всього, в його твердженнях відчувається непохитна воля і рішучість, і тому його висновки звучать, як накази» [8].

Промова Гетьманіча в окремих місцях переривалась бурхливими оплесками: «Слава! Хай живе Гетьманіч Данило!» Особливо бурхливо зустрічали у промові ті місця, де йшлося про хліборобський клас, про воюючу Україну, про значення Національної Ради*****. Коли Гетьманіч закін-

**** Євтимович Варфоломій Пимонівич (1887–1950) підполковник армії УНР 1918 р., на чолі сотні Вільного козацтва брав участь в обороні м. Києва. Діяч гетьманського руху, публіцист, автор спогадів і політичних статей, помер в еміграції у Німеччині.

***** УПА – Українська Повстанська армія, збройно-політична формація, що діяла в Україні у 1942–1953 рр., засновником якої був Т. Бульба-Боровець, першим командиром УПА був Клячківський (псевдонім – Клим Савур).

***** УНРада – Українська Національна Рада – передпарламент державного центру УНР (Української Народної Республіки) в екзилі, створена навесні

чив говорити, то зал довго гримів незатихаючими оплесками та оваціями, аж поки хтось не започаткував співати національний гімн, який підхопив увесь зал. Весь цей час, як Данило вступив до театру, численні фотографи знімали моменти цієї зустрічі, фіксуєчи їх для історії.

Під нестихаючі оплески залу Гетьманич залишає театр і разом з представниками таборового самоврядування, гетьманців і духовенства проходить до приміщення Вільної Української Академії Наук, де на нього вже чекають.

Вчений секретар професор Міяковський* разом з іншими професорами радо приймає високого гостя, розказує про історію створення Академії**, яку започаткував у 1918 році гетьман Павло Скоропадський, 30-річчя якої збираються святкувати на чужині, про те, в яких складних умовах: у двох невеликих кімнатах, за відсутності коштів, доводиться працювати. На згадку про відвідини Академії професор Міяковський підносить Данилові Скоропадському збірку наукових праць, яку спромоглась видати Академія. Гетьманич сердечно дякує за подарунок, обіцяє докласти всіх зусиль, щоб знайти допомогу для Академії серед українського громадянства за океаном, прощається з науковцями.

Після цього він проходить у сусідній блок, до приміщення спілки української молоді (СУМ)***, де має відбутись вечерея за участю Гетьманича. Присутні займають свої місця. Владика Ігор благословляє вечерю, промовляє молитву. Вечерея була по таборовому скромною, але з келихом вина, склянкою пива. Вона пройшла у теплій, приязній атмосфері. Лунали запальні, зворушливі промови, що супроводжувались оплесками й кличами. Водночас відчувалася туга за Батьківщиною, що перемішувалась з надією і вірою у повернення на свою землю.

Бюро, зливу оплесків зірвав у залі виступ-звернення до Гетьманича від селян-хліборобів Складенка: «Ми, українські хлібороби, справжні, а не підмальовані – що коло землі святої працюємо, хліб, сало і мед з неї добуваємо, що її від ворога власними грудьми обороняємо, ми – готові! Наказуйте і ведіть нас до дому, на Батьківщину! Ідемо всі і її здобудемо!» [8].

Закінчує промову професор В. Гришко****, який виступив від імені гетьманського руху. Після неї встає Гетьманич Данило і з напутнім словом звертається до присутніх. У відповідь на слово Гетьманича зал співає національний гімн.

1947 р. у результаті порозуміння українських партій для створення політичної бази реорганізованого державного центру з А. Лівіцьким на чолі як президентом УНР. За мету УНРади визначено консолідацію всіх самостійницьких сил для відновлення незалежної української держави з демократичним устроєм. УНРада була законотворчим органом, вона створювала виконавчий орган та обирала президента УНР в екзилі. Між сесіями частину її функцій здійснювала президія УНРади, яка, однак, не могла змінювати Основний закон та обирати президента. До УНРади входили і надсилали своїх представників такі організації і партії: ОУН (б), ОУН (м), УНДО, УРДП, УРДП (с), УНДС, УПСР, УСРП, УСДРП тощо.

* Міяковський Володимир Варламович (1888 – 1972), літературознавець та історик-архівіст, з 1944 р. – в еміграції. Співзасновник та вчений секретар УВАН (м. Аугсбург, Німеччина), її дійсний член з 1948 р. Голова Музею-архіву при УВАН. Професор Українського вільного університету в Мюнхені (1948 р.). 1950 р. переїхав до США. Секретар УВАН (1950–1952 рр.), директор Архіву-музею при УВАН у США.

** Янов Микола – полковник, один з провідних діячів гетьманського руху, спочатку в Німеччині, потім у США.

*** СУМ – спілка української молоді, розгалужена організація у країнах Європи і Північної Америки, що об'єднувала молодих українців і ставила собі за мету виховання їх у дусі українського патріотизму.

**** Гришко Василь Тодосійович (1897–1974), професор, публіцист, один з керівників гетьманського руху в еміграції.

Владика Ігор***** встає і зворушено промовляє молитву... Вечерею закінчено. Вмить біля Гетьманича скупчуються люди – кожен хоче бути ближче до нього: подивитись зблизька, почути його голос. Йому знову представляють видатніших громадян, що раніше не були представлені, в тому числі – талановитого поета Василя Барку***** та директора театру-студії, видатного артиста Йосипа Гірняка. Через людські голови Данилові Скоропадському передають записку з проханням селян-хліборобів сфотографуватися з ними на пам'ять, що він охоче і робить. Під час цього сердечно розмовляє з хліборобами, знову фотографується з групами людей з різних організацій, спілок, об'єднань.

Невблаганний час наказує прощатися. Гетьманич приймає дарунки, жартує з громадою. Люди, особливо молодь, не відпускають його, просять автограф. Гетьманич не може їм у цьому відмовити. Всім дякує за теплий, сердечний прийом. Владика Ігор благословляє його і бажає щасливої подорожі та всього найкращого.

Нарешті Гетьманич з полковниками А. Кметою***** і М. Яновим відправляються на залізничну станцію. І там його оточує гурт людей. До прибуття потягу треба чекати хвилину двадцять. Точаться живі розмови на різні теми, хочеться ще так багато сказати...

Залізне радіо повідомляє, що через хвилину прибуде міжнародний потяг: Мюнхен-Франкфурт-Дортмунд. За якусь мить у далечині з'являються червоні вогні прожекторів, а ще через півхвилини перед пероном зупиняється потяг. Гетьманич коротко стискає руки тим, хто прийшов його проводжати, сідає до вагону, через якусь мить підходить до вікна... Звучить сигнал від'їзду. Потяг плавно рушає з місця. Гетьманич рухом піднесеної руки шле прощальний привіт, потяг набирає швидкість і зникає у темряві... А в українців, тут, на чужині, з'являється надія у ці важкі часи на кращу долю.

Отже, змодельована картина відвідин Данилом Скоропадським табору для інтернованих українців «Зомме-Казерне» в м. Аугсбург (Німеччина) яскраво характеризує патріотичні настрої в середовищі тогочасної української еміграції і особливе ставлення її до сина останнього гетьмана України як до символу втраченої незалежності.

1. *Маруняк В.* Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другий світовій війні / В. Маруняк. – Т. 1. Роки 1945–1951. – Мюнхен: Академічне видавництво д-ра Петра Белея, 1985. – 432 с. 2. *Осауленко Л.* Гетьман України Павло Скоропадський (29 квітня 1918 р. – 14 грудня 1918 р.) / Л. Осауленко, В. Засекін. – Книга 1. – Луцьк, 2003. – 592 с. 3. *Осауленко Л.* Гетьман України Павло Скоропадський / Л. Осауленко, В. Засекін. – Кн. 2. – Луцьк, 2007. – 704 с. 4. *Отт-Скоропадська О.* Остання з роду Скоропадських / О. Отт-Скоропадська. – Львів, 2004. – С. 446–447. 5. *Папакін Г.* Архів Скоропадських / Г. Папакін. – Київ, 2004. – 420 с. 6. *Савченко В. А.* Павло Скоропадський. Останній Гетьман України / В. А. Савченко. – Харків: Фоліо, 2008. – 380 с. 7. Український консерватизм і гетьманський рух // Вісник КДЛУ. – Вип. 4. – К.: Видавничий центр КДЛУ, 2000. – 464 с. 8. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України). – Ф. 1219, оп. 3, спр. 2787 (справа не пронумерована).

***** Губа Ігор (нар. 1885 р.), архієпископ, родом з Херсонщини, в еміграції – у м. Аугсбург, згодом у Нью-Йорку. Окрема українська православна гілка – «УАПЦ в екзилі перебуваючої».

***** Скоропадська (Дурново) Олександра Петрівна (1878–1951) – дружина гетьмана України Павла Скоропадського, мати Данила Скоропадського. З 1945 р. після смерті П. Скоропадського до 1948 р. була регентом Вищого Проводу гетьманського руху. У 1948 р. всі повноваження керманіча гетьманського руху передала Д. П. Скоропадському.

***** УГКЦ – Українська греко-католицька церква. У 1945 р. була заборонена в СРСР, діяла в еміграції.